

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми вдосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Висвітлено роль і провідні завдання педагога-наставника у класі постановки голосу щодо інтенсифікації їх вокального розвитку з метою набуття виконавської майстерності та організації самостійної роботи над музичним твором на кожному з трьох її провідних етапів. Особлива увага приділена опису провідних завдань та способів моніторингу рівнів вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, прийомів та методів їх педагогічного супроводу упродовж вокальної підготовки.

Ключові слова: вокальна підготовка, вокальний розвиток, моніторинг рівнів вокального розвитку, педагогічний супровід майбутніх учителів музичного мистецтва, викладач постановки голосу.

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку суспільства, орієнтація на його гуманізацію та демократизацію, входження України в європейський культурно-освітній простір висувають особливі вимоги до працівників сфери мистецької освіти. Велика суспільна увага до відродження національних традицій, спрямованість на актуалізацію та розвиток національного культурного потенціалу надають особливої значущості питанням підготовки висококваліфікованих педагогів-учителів предметів художньо-естетичного циклу, зокрема, учителів музичного мистецтва. Через це на сучасному етапі розвитку вищої мистецької школи, згідно стратегічних завдань українського суспільства, означених у Законі України "Про вищу освіту", Національній доктрині розвитку освіти України, особливого значення набуває підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Вокальна підготовка визнається важливим компонентом змісту музично-педагогічної

освіти, якість якої зумовлює успішність їх творчої самореалізації як професіоналів в галузі мистецької педагогіки. Зумовлено це тим, що одним з основних завдань учителя музичного мистецтва є формування співацької культури школярів.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз фундаментальних праць з теорії музичної педагогіки свідчить, що проблема вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва досліджувалася в різних аспектах, пов'язаних із виявом специфіки вокального мистецтва та виконавства (В.Багадуров, М.Львов, І.Назаренко, А.Шавердян); фізіологічних основ постановки голосу (М.Грачова, І.Павлов, І.Сеченов, О.Яковлев, К.Злобін, Ю.Фролов); психологічних засад вокального процесу (В.Єрмолаєв, Б.Теплов, Л.Чистович, А.Зданович); особливостей розвитку співацького голосу (Н.Гребенюк, Л.Дмитрієв, В.Ємельянов, В.Морозов, О.Стахевич); акустичних ефектів процесу голосоутворення (А. Мюзенхольд, С.Ржевкін, Л.Дмитрієв, Н.Жинкін, А.Рудаков, Р.Юссон); орфоепічних норм звуковидобування (О.Знаменська, О.Микиша); гігієни співацького голосу (А.Єгоров, К.Злобін, І.Левідов, Д.Люш); методики викладання вокалу (В. Мордвинова, П.Голубєва, Д.Аспелунда, С.Юдіна, Л.Дмитрієва, А.Здановича, Д.Євтушенко, П.Органова, О.Микиші); вокальної педагогіки (Л.Василенко, О.Маруфенко, А.Менабені, Г.Стасько, Ю.Юцевич). Між тим, у працях науковців, присвячених вдосконаленню вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, переважно висвітлювалися лише окремі питання його вокального розвитку, без врахування настанов системного підходу до формування комплексу вокально-слухових та вокально-технічних умінь та навичок.

Мета статті полягає у висвітленні провідних способів професійної діяльності викладача класу постановки голосу з педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань дослідження були використані методи теоретичного та емпіричного рівнів. До першої групи увійшли методи теоретичного аналізу мистецтвознавчої та психолого-

педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, аналізу, синтезу, узагальнення наукової інформації з метою розкриття проблеми розвитку співацького голосу майбутніх учителів музики в теорії та методиці музичної освіти. До групи емпіричних методів увійшли педагогічне спостереження, опитування, анкетування, тестування, бесіди, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний). Ці методи дозволили вивчити динаміку вокального розвитку майбутніх учителів музики, забезпечити достовірність отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Зміст вокальної підготовки студентів у вищих музичних начальних закладах, який передбачає єдність науково-теоретичної, виконавсько-практичної та психо-фізіологічної складових, спрямований на формування професійних якостей співака-виконавця, педагога-музиканта, його художньо-естетичних смаків, здатності до творчої діяльності в педагогіці та мистецтві. Її сутність фіксується поняттями, «у яких відображаються й закріплюються об'єктивні відношення взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів вокальної та загальної педагогіки, основ вокальної методики і вокального виконавства» [1, с. 15]. Вокальну підготовку правомірно розглядати як цілісну складну систему, що є сукупністю різних складових: суб'єктів, об'єктів, структури, методики, етапів розвитку, а також, різноманіття існуючих між ними зв'язків. Завдання вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, як зазначають вчені (Н. Овчаренко, М. Фарина) полягають в тому, щоб:

- здійснювати естетичне виховання, формувати відчуття любові, уміння розуміти й цінувати красу вокального мистецтва та співацької майстерності;
- розвивати виконавські, художньо-творчі здібності;
- формувати розуміння психологічних та біофізичних механізмів співацького процесу;
- встановити стійкі критерії якості співу і співацької майстерності;
- розвивати активний вокальний слух, виховувати уявлення про акустично та художньо повноцінне звучання співацького голосу,

- удосконалювати вокально-технічні та артистичні навички;
- формувати знання з основ методики формування, розвитку та охорони дитячого та дорослого співацького голосу;
- готувати студентів до самостійного підвищення співацької та вокально-педагогічної кваліфікації в умовах практичної діяльності [3].

Доведено, що вокальна підготовка досягає більшої ефективності в умовах реалізації творчого підходу самого студента як майбутнього вчителя музичного мистецтва до навчання, який реалізується за такими напрямками:

- свідома робота над голосом, самостійна робота над якісним звукоутворенням, розвитком відчуттів і вокальних уявлень через розуміння голосоведення і нейромоторної діяльності організму;
- робота над вивченням методики розвитку вокальних і музичних здібностей засобами вокального мистецтва, опанування музичним репертуаром і вокальною творчістю композиторів різних епох і народів [2].

Крім того, ефективність вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів залежить від методів, за допомогою яких викладач постановки голосу здійснює процес передачі вокально-педагогічного досвіду. Методом вокальної підготовки можна вважається спосіб організації упорядкованої взаємопов'язаної діяльності педагога та студента, спрямованої на практичне засвоєння та теоретичне осягнення засад вокального навчання. Метод – це спосіб, за допомогою якого викладач передає, а студент засвоює теоретичні знання та вокально-практичні уміння та навички.

Слід зазначити, що мистецька педагогіка виробила раціональні підходи до організації вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Зокрема вивчення вокальної композиції здійснюється в класі постановки голосу у три етапи, означених як підготовчий, основний і завершальний. На кожному з етапів студенту пропонується комплекс навчально-диференційованих завдань, спрямованих на активізацію художньо-інтерпретаційної та виконавської діяльності.

Перший етап вивчення твору – ознайомлення з музичною композицією, що включає прослуховування і зоровий аналіз словесного та нотного тексту; вивчення літератури про твір і його автора; аналіз форми і виразових засобів (інтонаційної системи, тонально-гармонічних, метроритмічних, фактурних, динамічних, артикуляційних тощо), розбір стилю і жанру. На основі багатоаспектної аналітичної роботи над твором формується первинна художньо-виконавська концепція. Традиційно ознайомлення з вокальним твором здійснюється шляхом його ілюстрації викладачем. Якісну емоційно-оціночну реакцію студента на нову музику забезпечує її прослуховування у виконанні видатних співаків. Сьогодні накопичений чималий арсенал аудіо- і відео записів концертних виступів майстрів вокального мистецтва. Залучення ілюстративних матеріалів у класі вокалу дозволяє розширити музично-емоційну сферу студентів, сприятиме яскравому емоційному відгуку і глибокому переживанню художніх образів. Для подальшої самостійної роботи студента важливо поєднати слухове сприйняття художньо-виразного виконання твору із його словесним тлумаченням, висловлюванням особистих спостережень і асоціацій. Варто рекомендувати студенту ознайомитись із творчістю та естетичними орієнтирами авторів (поета і композитора) вокального твору. На початковому етапі вивчення вокального твору домінуючою є вербальна інтерпретація, яка сприяє поглибленому пізнанню художньої сутності музичної композиції, активізує творчу уяву і фантазію. Самостійна вербалізація, вміння студентом викласти свої думки щодо художнього змісту твору у формі роздуму чи окремих речень, забезпечує розвиток музично-логічного і асоціативного мислення.

На другому етапі вивчення музичного твору традиційно передбачається опанування художньо-технічними засобами для реалізації усвідомленої виконавської концепції. Студентові необхідно оволодіти тонкощами використання вокально-виконавських прийомів: виробити чистоту інтонації і чіткість дикції, художню виразність вокальної орфоєпії, звукоутворення і звуковедення, гнучкість і пластичність голосу, вокальне дихання і динаміка.

Велике значення у цьому процесі має педагогічне керівництво. Викладач досягне якісного результату, якщо організує навчальну діяльність студента на засадах діалогової взаємодії, співтворчості та варіативності форм художньо-інтерпретаційної роботи. Насамперед викладачу доцільно комбінувати словесне пояснення і ілюстрацію голосом. Також велику цінність мають записи майстер-класів видатних вокалістів сучасності. Їх можна залучати до репетиційної роботи, якщо жанрово-стилістичні особливості творів, з якими працювали майстри вокального виконавства мають спорідненість із навчальним репертуаром. Безперечно, виробити художньо довершене виконання вокального твору можливо з доброю технікою співу. М. Маркезі говорив: «Кожне мистецтво має дві частини – техніко-механічну та естетичну. Той, хто недостатньо підготовлений в подоланні труднощів першого, ніколи не буде в стані досягнути досконалості у другому» [3, с. 18].

Третій етап вивчення твору – практичне втілення художньо-образного задуму композитора, цілісне осягнення всіх елементів музичної композиції у їх співвідношенні і взаємообумовленості із вокально-технічними засобами. Першочергового значення на завершальному етапі набуває підготовка студента до концертного виступу, виховання сценічної витримки та волі. Звільнити співака від психологічного напруження під час виступу можуть тренінгові вправи, які формують стійкі рефлексії і зміцнюють емоційну пам'ять. Перед дзеркалом студенту пропонується виконати такі завдання:

- моделювання виконавської концепції в змінних обставинах (сюжетно-рольові прийоми);
 - імітація виконавських ситуацій (тренування психіки);
 - творче самопочуття у міміці і пластиці (психофізичні прийоми), розкриття емоційного змісту музичного твору як «партитури почуттів» (прийоми творчого одухотворення);
 - зорово-просторові імпровізації (метод уявної дійсності);
 - автотренінги психологічної саморегуляції (метод відволікання).
- Загалом, технологія особистісно-орієнтованого навчання ефективно

впливає на художньо-творчу самореалізацію майбутнього вчителя музичного мистецтва як співака-початківця. Для цього необхідно, щоб викладач створив на індивідуальних заняттях атмосферу емоційної відкритості до художньої комунікації. Натхненне, художньо досконале виконання творів наставником створює творчу атмосферу в класі.

Натомість результативність вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва нерозривно пов'язана з моніторингом рівня його готовності до вокальної діяльності, що стосується:

- стану мотиваційної сфери особистості щодо майбутньої вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності;
- рівня розвитку музичного слуху, відповідних вокальних здібностей, вмінь і навичок, співацької культури;
- наявності знань про співацький процес як психологічне, біофізичне та мистецьке явище;
- рівня сформованості вокальних компетентностей;
- орієнтації у вокальному репертуарі різних типів голосів, шкільному програмному дитячому репертуарі, науково-методичній літературі.

Для виявлення рівнів вокального розвитку студентів музично-педагогічних факультетів доцільно дотримуватися певних критеріїв:

- мотиваційного, за допомогою якого визначаються ціннісно-орієнтовні установки особистості щодо розвитку власного вокального потенціалу, ступінь прагнення до здійснення вокально-педагогічної діяльності, зацікавленості вокальним мистецтвом;
- вокально-виконавського, який дозволяє характеризувати рівень розвитку вокально-технічних та художньо-виконавських умінь та навичок особистості;
- оцінювально-діагностувального, за допомогою якого визначається ступінь розвитку вокального та вокально-педагогічного слуху студентів;
- когнітивного, за допомогою якого визначається ступінь теоретичної обізнаності студентів з питань вокальної педагогіки.

У процесі експериментальних розвідок встановлено, що високий рівень вокального розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва характеризується сформованістю:

– мотиваційних установок до занять вокалом, що виявляється у глибокому усвідомленні потреби вдосконалення власних вокальних умінь та навичок, зацікавленості вокальним мистецтвом, прагненні до вокально-педагогічної діяльності;

– навичок звукоутворення та голосоведення, розвиненістю діапазону, згладженістю реєстрів голосу, розвиненістю індивідуальних тембральних характеристик, високою виразністю вокальної мови, наявністю навичок самостійного творчого інтерпретування вокальних творів, володінням широкою палітрою емоційно-виразних засобів виконання, творчим характером виконання вокальних творів, володінням виконавською культурою;

– чітких установок на процес діагностування вокальної діяльності, усвідомленням необхідності розвитку вокально-слухових умінь для вдосконалення власних вокальних умінь та навичок, а також самодіагностування власного співацького процесу на основі слухових уявлень та внутрішніх відчуттів під час фонації, відчуттів вокально-тілесної схеми, активного вокально-педагогічного слуху;

– ґрунтовних знань з вокальної педагогіки та суміжних галузей наук (фізіології, психології, загальної педагогіки, акустики, фоніатрії, фонетики, гігієни), методики викладання постановки голосу, тезаурусу вокальної педагогіки, високим рівнем обізнаності з питань історії вокальної педагогіки та сучасних тенденцій її розвитку.

Висновки. Експериментальні розвідки засвідчують, що вокальний розвиток майбутніх учителів музичного мистецтва відбувається більш успішно за таких умов: надання їм можливості формувати узагальнені уявлення про еталонне звучання та виконання за рахунок забезпечення доступу до аудіо - та відеоматеріалів із взірцями зразкових вокальних виконань; активного залучення до фахової вокально-педагогічної та вокально-виконавської діяльності єдності

основних структурних компонентів - мотиваційного, інформаційного, операційного та регуляційного. Практика показує, що в умовах сучасної музично-педагогічної освіти слід використовувати методи та форми роботи, які забезпечують ефективне формування вокальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва в єдності її виконавської та педагогічної (методичної) складових, зокрема, шляхом формування розвинутого та диференційованого внутрішнього плану вокально-слухових уявлень.

Перспективи подальшого дослідження проблеми становлять питання професійної підготовки майбутніх педагогів-вокалістів до концертного виступу.

Література

1. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: [монографія] // Н. Є. Гребенюк. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. – 269 с.
2. Дмитриев Л. Основы вокальной методики: [учеб. пособ. для муз. вузов] / Л. Б. Дмитриев. – М.: Музыка, 1968. – 675 с.
3. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению /А. Г. Менабени. – М. : Просвещение, 1987. – 93 с.
4. Маруфенко О. В. Проблеми вокально-педагогічної підготовки майбутніх вчителів музики (http://www.culturalstudies.in.ua/sekcija_s_s5_4.php)

Ройтенко Н.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтовано актуальність проблеми вдосконалення вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Висвітлено роль і провідні завдання педагога-наставника у класі постановки голосу щодо інтенсифікації їх вокального розвитку з метою набуття виконавської майстерності та організації самостійної роботи над музичним твором на кожному з трьох її провідних етапів. Особлива увага приділена опису провідних

завдань та способів моніторингу рівнів вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, прийомів та методів їх педагогічного супроводу упродовж вокальної підготовки.

Продемонстровано, що мистецька педагогіка виробила раціональні підходи до організації вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Зокрема вивчення вокальної композиції здійснюється в класі постановки голосу у три етапи, означених як підготовчий, основний і завершальний. На кожному з етапів студенту пропонується комплекс навчально-диференційованих завдань, спрямованих на активізацію художньо-інтерпретаційної та виконавської діяльності.

Доведено, що результативність вокальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва нерозривно пов'язана з моніторингом рівня його готовності до вокальної діяльності, що стосується:

- стану мотиваційної сфери особистості щодо майбутньої вокально-виконавської та вокально-педагогічної діяльності;
- рівня розвитку музичного слуху, відповідних вокальних здібностей, вмінь і навичок, співацької культури;
- наявності знань про співацький процес як психологічне, біофізичне та мистецьке явище;
- рівня сформованості вокальних компетентностей;
- орієнтації у вокальному репертуарі різних типів голосів, шкільному програмному дитячому репертуарі, науково-методичній літературі.

Встановлено, що ефективність педагогічного супроводу вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів суттєво залежить від методів, за допомогою яких викладач класу постановки голосу здійснює процес передачі вокально-педагогічного досвіду.

Ключові слова: вокальна підготовка, вокальний розвиток, моніторинг рівнів вокального розвитку, педагогічний супровід майбутніх учителів музичного мистецтва, викладач постановки голосу.

Nina Olexandrivna Roitenko. CONCEPTUAL BASES FOR PEDAGOGICAL SUPPORT ON DEVELOPMENT OF VOCAL IN FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART

This article grounds the relevance of the issue of improvement of vocal training for the future teachers of musical art. It outlines the role and the essential tasks of a voice teacher-tutor on promoting students' vocal development for the purpose of obtaining of masterly performance and to organize their independent work on musical composition at each of its three main stages. The special focus is on description of the essential tasks and modes of monitoring of vocal development.

It is demonstrated that art pedagogics worked out the rational approaches to vocal training for the future teachers of musical art. In particular, the study of a vocal composition is carried out in three stages: preparation, main and final stages. At each stage a student is proposed to do a set of differentiated tasks aimed at improvement of his/her interpretation and performance.

It is proved that the effectiveness of the vocal training for the future teachers of musical art is closely related to the monitoring of the level of their readiness to vocal performance which covers: state of person's motivational area relating to their future vocal performance and vocal training; level of development of musical ear, relevant vocal abilities, habits and skills, and vocal culture; knowledge about singing process as a psychological, biophysical and art phenomenon; level of vocal capabilities; availability of different types of voices in vocal repertoire, school programme children's repertoire, and references.

It is established that the effectiveness of the pedagogical support of the vocal training for the future teachers of music greatly depends on methods by means of which the voice teacher can render their vocal pedagogical practices.

Key words: *vocal training, vocal development, monitoring of level of vocal development, pedagogical support of future teachers of musical art, voice teacher.*